

Stinas

artiklar 26

INNEHÅLL

3-6 Visste du att...?

7 Om humor

8 Funktionsrätt

9 Språkgen förklarar människans förmåga att kommunicera

10-11 Tal- och sångröst

12 Getabocken Kåre och Falu koppargruva

13 Olika länders aktiebolagsformer

14 Runsten och runskrift

15-17 Skolios

18-19 Röntgen, fortsättning

20 Europas längsta namn på en plats

21 Vätskor på flyg

22-23 Skörbjugg

24-25 Värk och skador

26-29 De kungliga slotten

30-31 Kända icke kungliga slott

32-22 Riksarkivet

34-35 Väderstreck

Visste du att...?

KÄLLA: Wikipedia, SVT, expressen.se, isof.se, ui.se, infektionsguiden.se, dn.se, clevelandzoosociety.org

De tre orterna Fredrika (i Åsele kommun), Dorotea (egen kommun) och Vilhelmina (egen kommun) i södra Lappland, alltså i Västerbottens län, har fått sina namn efter Fredrika Dorotea Vilhelmina av Baden (tyska: Friederike Dorothea Wilhelmine von Baden), född 12 mars 1781 i Karlsruhe, död 25 september 1826 i Lausanne i Schweiz.

Dotter till Karl Ludvig av Baden och Amalia av Hessen-Darmstadt.

Hon var gift med Gustav IV Adolf 1797–1812.

Därmed Sveriges drottning 1797–1809.

Fö(h)n

Föna håret/hårfön kommer från tyskans föhn, som är en speciell typ av vindstyrka.

Orangeri

Orangeri är ett uppvärmt växthus för övervintring av bl. a. apelsinträd, därav namnet som är franskt.

Apelsin heter orange på franska, liksom på engelska och färgen heter orange från de franska och engelska namnen på frukten.

Myrten

En kvist av växten myrten finns med i kungliga brudbuketter och bak i håret vid slöjan. Just den kommer från det kungliga Sofiero slott.

Koster

Koster i Bohuslän är Sveriges västligaste ögrupp

Hål i påslakan borttagna

2007 tog de största svenska försäljarna av sängkläder, som även är stora utomlands, bort hålen i hörnen av påslakanen. Orsaken var att hålen – som bara finns (fanns) i de nordiska länderna – orsakade missförstånd i andra länder. Kunder kom in och ville lämna tillbaka påslakanen för att de var hål i dem, de trodde att de var trasiga.

Örngott

Ordet fanns redan i fornsvenskan och har sedan dess funnits i olika former: örnagat, örnagaat, örnagät(t), örongott och örongått. Det är ett sammansatt ord där första delen -örn är en gammal form för genitiv plural av öra (idag öronens). Andra delen -gott är det numera försvunna ordet gat, som betydde ”behag”.

Australien

En egen kontinent som sträcker sig över 3 tidszoner. Det är världens 6:e största land och är till ytan 17 gånger större än Sverige.

Smörgås

Ordet smörgås kommer av att gås har använts om de smörklumpar som bildas när man kärnar mjölk (alltså när man gör smör) och som då guppar ovanpå mjölken. Uttryck av typen ”brödskiva med smörgås” har senare blivit enbart smörgås.

Metall eller plast?

Ofta när du ska sopsortera kan det vara svårt att veta om något är metall eller plast.

Det som gäller är att om man knölar ihop det och det inte vecklar ut sig igen är det metall, annars är det plast.

Inte bara Gustav Vasa kröntes den 6 juni

1649 hade Drottning Kristina, trots högadelns motstånd, utsett sin kusin Karl Gustav till tronföljare, vilket innebär att när Kristina abdikerade (avsade sig tronen) den 6 juni 1654 i Uppsala, hyllades och kröntes Karl Gustav som kung redan samma dag.

Ölands kommuner

Öland består av Borgholms och Mörbylånga kommuner.

De delas i princip mitt på ön.

Kungafamiljens sommarresidens Solliden ligger i Borgholms kommun och Räpplinge distrikt.

I Mörbylånga kommun ligger bl. a. Glömminge, en mil norr om Färjestaden.

Mjölksyrabakterier vid antibiotikakur

Magen kan lätt ta stryk av flytande antibiotika eller tabletter.

Medicinen slår inte bara slår ut de dåliga bakterierna, utan även magens bra bakterier, som har med mat-smältningen att göra. Produkter som innehåller mjölksyrabakterier, t. ex. fil, kan ibland minska besvären.

Eller receptfria tabletter med mjölksyrebakterier från apotek.

Varför duka med gaffeln till vänster?

Varför ska man duka med kniven till höger och gaffeln till vänster när så många procent är högerhänta och alltså håller gaffeln i höger hand?

Kniven tas med höger hand därför att höger hand (hos de flesta) är den hand som har mest kraft, den är vapenhanden med vilken man griper ett vapen.

Säkert med grund i sega köttbitar en gång i tiden, men kniven är ju även ett vapen ursprungligen.

Trött av kaffe?

Adenosin är ett ämne som hjälper till att reglera vår dygnsrytm. Det ska göra oss trötta.

När koffeinet ansluter sig till adenosinreceptorer i hjärnan blockerar det effekterna av adenosinet. Det leder till minskad trötthet.

Det gäller de flesta människor.

Sedan finns det sådana människor som jag, som blir trötta av kaffe.

Där är det också adenosinreceptorerna som är inblandade.

Koffein förklarar sig som en adenosinreceptor.

När adenosin fäster vid receptorn saktar hjärnans aktivitet ner och kroppen blir trött och avslappnad.

KÄLLA: kaffemaskinsguiden.se

Humor

Humor, åtminstone det som visas på svensk tv, är något jag generellt har ganska svårt för. Framförallt skämtande programledare, utfyllnads-skämt i redan för långa tv-program och buskis.

Imitationer är något av det jag har allra svårast för, om jag inte vet säkert att den som blir imiterad själv tycker att det är roligt. Av nutida imitatörer är Robert Gustavsson en favorit. När jag var liten var Bosse Parnevik i ropet (om någon som läser detta är under 40 år är jag inte säker på att ni vet vilka det är).

När jag var yngre tittade jag mycket på Sällskapsresan, Jönssonligan, Papphammar (jag älskar snubbelhumor).

En annan gammal favorit som jag nästan hade glömt bort är (Marve) Fleksnes (återigen, ni under 40 vet kanske inte vem det är).

Glesbygdshumor är något jag ofta gillar. Och då hellre serier och halvamatörfilmer än helprofessionellt.

Småstadsliv skrev jag en del om i tidiga nummer av Öbackabus.

Nu har jag fått nya, väldigt liknande, favoriter. Leif & Billy.

Musikalen Spamalot gillade jag för humorn (Monty Python i original).

En del av skådespelarna i Glada Hudikteatern är briljanta komiker.

Men ingen nämnd, ingen glömd i det fallet.

Funktionsrätt

Studieförbundet Vuxenskolan (SV) har varit med och utvecklat Särvox (i Härnösand numera Lärvox), Moomsteatern och Mitt val.

Idag har SV en avdelning som jobbar med något som kallas Funktionsrätt.

Funktionsrätt betyder att kunna fungera i vardagens olika situationer oavsett om du har en funktionsnedsättning och oavsett vilka hinder som finns i vår vardag.

Vi har alla rätt till en fungerande vård, en fungerande skola, ett fungerande arbetsliv och en fungerande fritid.

Varje människa har rätt till självbestämmande, alltså att kunna bestämma själv vad du vill göra och vara med på i samhället.

Alla ska så mycket som möjligt kunna fatta sina egna beslut och påverka sitt eget liv.

Jag har haft svårt genom åren att förstå varför man ska ändra benämning på det som man förut kallade handikapp.

SV definierar dessa ”nya” benämningar olika:

Här kan du läsa mer om vad de olika funktionsorden betyder:

Funktionsnedsättning betyder nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga hos en person.

Funktionshinder uppstår i mötet mellan människa och miljö. Det kan handla om allt från höga trösklar till attityder. Det är alltså miljön och omgivningen som är funktionshindrande.

Funktionsvariation är inte ett annat ord för funktionsnedsättning eller funktionshinder.

Funktionsvariation visar på hur en grupp människor med samma funktionsnedsättning har olika nivåer på sina svårigheter och sina styrkor.

Funktionsrätt ger en tredje, tillkommande dimension. Det handlar om individens rättigheter i olika samhällssituationer. Fokus flyttas från hinder, tillgänglighet och särskilda lösningar till principen om mänskliga rättigheter och ett universellt utformat samhälle.

Tips: På SV Funktionsrätt Gävleborgs instagramkonto postades under pandemin och även efter olika föreläsningar och rörelseaktiviteter.

KÄLLA: Instagram, sv.se

Språkgen förklarar människans förmåga att kommunicera

Kan en mutation (genvariation) som uppstod för över 500 000 år sedan vara nyckeln till människans unika språkförmåga?

Det hävdar amerikanska och europeiska forskare i en studie.

Den gen som tros ligga bakom människans unika förmåga att producera och förstå talat språk är inte ensam om, men det är bara hos människan som den för hundratusentals år sedan genomgick den mutation som lade grunden till språket.

Genen identifierades i en tidigare studie hos en familj där flera hade stora språksvårigheter.

Det visade sig att de hade en muterad version av genen. Den gör så att människan kan förvandla nya erfarenheter till handlingar som sker på rutin.

Genen sägs vara kopplad till det procedurella minnet där olika färdigheter lagras. Det är t. ex. förklaringen till att färdigheter som att cykla eller att simma inte glöms bort, trots att de kanske inte utförts på många år.

Forskarna tror att genen förklarar en av språkets grundstenar, nämligen att kunna föreställa sig ett objekt bara genom att höra det ord som representerar objektet.

Att en samtalspartner inte behöver förklara vad något är varje gång det nämns gör att konversationen går snabbt och smidigt. Genen skulle alltså vara steget mellan medvetna associationer och de som i princip går på autopilot.

Den förmågan är i sin tur avgörande för människans språk.

KÄLLA: spraktidningen.se

Tal- och sångröst

Förutom att sång är mer rytmiskt än tal, är röststyrkan, d. v. s. lufttrycket (oftast) starkare i sång (förutom när man ropar eller höjer rösten) och emellanåt svagare än i tal.

Sångens fraser vid utandning är längre än i tal.

Sång varierar normalt tonhöjden stegvis men i tal varierar den kontinuerligt.

I sång kräver högre toner mer stöd från diafragman, som sitter mellan magen och lungorna.

Annat som skiljer talet från sång är: rytm, längre vokaler i sång och att sången (ofta) rör sig i olika register (huvudklang och bröstklang) medan man talar i ett och samma.

För sång krävs också större precision i kontrollen av allt som hör till tal, andning och artikulation än för tal.

Artikulation är formning av ett språkljud med talorganen.

Artikulationsställe är t. ex. där ett språkljud (vanligen en konsonant) formas och artikulationsätt hur ett språkljud bildas. Den del av talapparaten som deltar i ljudbildningen kallas för artikulator.

Artikulation betyder också att uttrycka något noggrant så att varje språkljud hörs tydligt.

Om man jobbar med talet tillsammans och förbryggat med sången som en helhet tränar man på sång även när

man talar och tvärtom. En av många fördelar med att inte avgränsa de olika röstfunktionerna.

Nasal sångröst

En lite speciell skillnad mellan tal- och sångröst kan vara att talrösten kan låta helt "normal", medan sångrösten kan låta väldigt nasal och därmed gnällig. 2 sångerskor jag kommer på direkt med "normal" talröst, men nasal sångröst är Maja Gullstrand (Fame Factory säsong 3) och Anna Bergendahl (Idol och Mello).

Den förstnämnda kunde träna bort en del av det nasala – det som är skadligt för rösten – hos programmets sångpedagog. Det handlar om att få in mer luft i näsan.

Inför inspelningen av filmen "Mamma Mia" pratade de sångansvariga om svårigheter i vissa låtar med övergången mellan bröstklang och huvudklang, något som de menade att den icke sångskolade (vilket ingen av skådespelarna var) huvudrollsinnehavaren Amanda Seyfried klarade utan problem, vilket inte är jättevanligt.

Uppmärksamhetsteknik

Men apropå tonlägen. Vill man ha uppmärksamhet t. ex. i en barngrupp, utan att slita ut rösten (stämband) kan man börja med bröstklang för att sedan gå över till huvudklang.

Målbrottet

Målbrottet är den förändring av rösten och talorganen som både pojkar och flickor genomgår under puberteten.

Det uppstår när struphuvudet i halsen växer och stämbanden tänjs ut, vilket gör rösten djupare.

Cirka 2-3 år efter att puberteten börjat är tonhöjden vid vanligt talande densamma som för vuxna män respektive kvinnor, men rösten är inte färdigutvecklad förrän vid 17-22 års ålder.

Målbrottet brukar ske från månader till flera år innan man börjar få skägg.

Androgenerna gör att struphuvudet växer hos både pojkar och flickor.

Men mer hos pojkar än flickor, vilket gör att pojkars talröst sjunker en oktav i tonhöjd.

Klangfärgen i rösten förändras, men eftersom flickors struphuvud inte växer lika mycket sjunker tonhöjden i talrösten med bara ett par toner. Målbrottet är därför mer markant hos pojkar än flickor.

Ibland kan målbrottet orsaka ostadigheter i rösten under de första månaderna av puberteten. P.g.a. att röstregistret (hur många olika toner man kan sjunga utan att anstränga rösten) begränsas mycket kan det vara svårt att sjunga innan rösten utvecklats färdigt.

KÄLLA: snackasunt.se, smi.se

Getabocken Kåre och Falu koppargruva

För cirka 1000 år sedan upptäcktes gruvan. På den tiden fanns ingen stad som hette Falun, inte ens ett land som hette Sverige.

Området där gruvan ligger i dag var täckt med skog och myrmarker.

Faktum är att det var betesmarker för djur – däribland getter. Det är här berättelsen om bocken Kåre kommer in i bilden:

När Kåre kom tillbaka hem efter en dag på berget upptäckte bonden att hornen hade en märklig färg. Röda! Nästa morgon bestämde han sig för att följa efter bocken.

Långt ute i skogen upptäckte bonden att Kåre gick och skrubbade hornen mot marken i kanten av en myr; här var marken rödfärgad och när bonden började gräva såg han hur berget skimrade och sken.

Han hade hittat en mycket rik malmåder, och enligt sägnen var det alltså så platsen där gruvan ligger i dag upptäcktes.

En annan berättelse gör gällande att det var tack vare Gruvfrun, hon som sägs vaka över berget, som gruvbrytningen tog fart.

Mer troligt är dock det att det var människor från Tunaslätten som upptäckte platsen. De var kunniga i järnhantering och hade utvecklade handelskontakter.

Olika länders aktiebolagsformer

AB Aktiebolag. Aktiebolag är en ursprungligen engelsk (se ltd) bolagsform som kännetecknas av att delägare kan köpa och sälja andelar i bolaget och ändå inte personligen behöver vara aktiva i bolaget, samt att det krävs en betydande ekonomisk insats via aktier.

A/S Aktieselskap (NO),
Aktieselskab (DK)

oy Osakeyhtiö (osake = dela med sig, yhtiö = företag. Översättningen av hela ordet är aktiebolag)

ltd limited company. Ett limited company (begränsat företag) är en allmän bolagsform som begränsar det ansvar som bolagets aktieägare åtar sig. Det hänvisar till en juridisk struktur som säkerställer att ansvar för företagsmedlemmar eller aktieägare begränsas till deras andel i företaget genom investeringar eller åtaganden.

Runsten och runskrift

En runsten är en sten, i t. ex. granit med inhuggna runor.

De flesta är resta i Mälardalen (alltså i stockholmstrakten) under 1000-talet. Exakt vad som räknas som en runsten har varierat – de första banden av ”Sveriges runinskrifter” använder det t. ex. även om runristade gravhällar. Numera avses normalt en runristad sten som är avsedd att stå upprest.

Fasta stenblock med runristningar kallas runblock och ristningar i berg-hällar kallas runhällar.

Sverige har cirka 2000 runstenar.

Rökstenen är en av Sveriges mest kända. Dess inskrift anses med sina 760 tecken vara världens längsta runinskrift. Stenen står vid Röks kyrka i Ödeshögs kommun i Östergötland.

Rökstenen sägs ibland vara startpunkten för den svenska litteraturens historia som det äldsta bevarade litterära verket.

Stenen är ett block av ljusgrå finkornig granit, cirka 382 centimeter hög (varav 125 centimeter under marken), 138 centimeter bred samt 19–43 centimeter tjock. Stenblocket har förmodligen hämtats i närheten.

Runskrift

Runor är skrivtecken som uppstod århundradena efter Kristi födelse och användes av germaner.

”Runraden” kallas futhark efter de 6 första runorna (jag kunde tyvärr inte skriva in dem). De äldsta runfynden härrör från det sena 100-talet e.Kr.

Runornas ursprung

Mycket lite är känt om runradens ursprung, men sannolikt är den inspirerad av något eller några av de klassiska alfabeterna, såsom det grekiska, latinska eller etruskiska. De olika runtecknen stämmer i många fall överens med bokstäver i klassiska alfabet. Runorna tros ursprungligen ha utformats för att ristas i trä.

En sak som tyder på det är att det inte finns några vågräta linjer i runtecknen; dessa skulle i så fall ha gått längs träets fibrer och blivit svårlästa.

KÄLLA: Instagram, Wikipedia

Skolios

Ryggraden är krökt för att fördela tyngd. Dessutom är ryggmärgen – den kanal som går inuti ryggraden – kortare, så skulle ryggraden inte vara krökt skulle nedre delen av hjärnan – lillhjärnan – sitta nere i ryggraden.

Skolios är att ryggraden är onormalt krökt åt sidan (i de flesta fall höger i bröstryggen – vilket anstränger musklerna på höger sida av nacken – och vänster i ländryggen, eftersom de flesta har hjärtat på vänster sida) och roterad.

Det finns faktiskt en fördel med skolios – den orsakar mindre diskproblem just för att den tar bort press från dem.

Strukturell skolios beror på problem i skelettet, vilket ger strukturell snedhet. Smärtan vid ryggskott kan leda till att man kröker ryggen, vilket i så fall ger funktionellt sned rygg, funktionell skolios.

På röntgenbilder bakifrån där kotorna normalt skulle suttit rakt kan man vid skolios se att ryggraden snarare ”slingrar” sig fram. I de flesta fall brukar man säga att den är S-formad.

Den kan ha 1-3 eller fler krökar av olika grad. Krökningen mäts i grader Cobb. Men mätningarna ger osäkra resultat p.g.a. att de inte tar hänsyn till ryggradens och bröstkorgens rotation.

Könsfördelningen vid små skolioser (cirka 10⁰) är lika, men vid krökar på 20⁰ (måttlig) Cobb är det 5 gånger fler kvinnor än män som drabbas.

Krökar större än 30⁰ (grava) får 10 gånger fler kvinnor än män.

I cirka 20% av fallen är orsakerna till skolios uppenbara.

Födelsedefekter, benskada och neuromuskulära störningar kan alla orsaka att kurvor på ryggraden, men de är en liten minoritet. Mer än 8 av 10 fall har ingen känd orsak.

Starka bevis tyder på att skolios är genetiskt. Nästan en tredjedel av ungdomar med idiopatisk skolios (utan känd orsak) har en familjehistoria. Nära släktingar till skoliospatienter har 11% risk att utveckla det genom arv.

Funktionell skolios kan t. ex. bero på att benen är olika långa. Då försöker kroppen kompensera själv och ryggraden kröks, en iläggssula eller en högre sula på ena skon kan kompensera för detta).

Idiopatisk skolios delas in i 3 grupper efter när den upptäcks:

Infantil – från födelse till 3 års ålder
Juvenil – från 3 till 9 års ålder
Adolescent – från 9 års ålder till avslutad tillväxt

Adolescent idiopatisk skolios är vanligast. Allra vanligast är att skolioosen ökar under tonåren då tillväxten tar fart.

Nästan var 10:e person i Sverige (10% av befolkningen) har skolios om även de minsta krökarna räknas.

En liten skolios är lika vanlig hos pojkar som hos flickor, större krökar är däremot 4 gånger vanligare hos flickor än hos pojkar.

Kändisar med skolios

Skådespelerskan Isabella Rossellini, dotter till Ingrid Bergman, led som ung flicka av skolios och genomgick operation. Även Anna Vasa, dotter till Johan III och Katarina Jagellonica, led av allvarlig skolios och Katarina II av Ryssland. Monica Zetterlund (hennes skolios gjorde rörligheten dålig, vilket indirekt orsakade hennes död), Nirvanas sångare Kurt Cobain och sångerskan och skådespelerskan Liza Minnelli.

Den svenska hovdansösen Madeleine Onne har skolios med 57° krökning, så hennes scenkostymer fick specialsys.

Behandling

De flesta har en mycket liten krökning, men inga besvär.

Det går att träna upp musklerna runt ryggraden. I vissa fall kan ryggraden då räta ut sig själv, medan det i andra fall kan bli aktuellt med operation (som i mitt fall, se längre fram i artikeln) eller annan behandling.

Under tiden man växer kan en korsett som stagar upp ryggraden hjälpa till så att ryggen inte kröker sig mer än nöd-vändigt. Korsett hjälper bäst om

man upptäcker skoliosen tidigt och om den har en långsam tillväxt. Oftast har man alltså vid/efter en lyckad korsettbehandling kvar samma gradantal på kröken som innan.

I Sverige finns inga andra dokumenterade behandlingar än operation vid krökar större än 40-50° Cobb.

Denna operation är omfattande, kräver lång återhämtning och utgången är inte garanterat lyckosam. Alltså, det är inte säkert att man blir bättre. Operationen går till så att 2 metallstagar opereras in. Dessa håller upp ryggraden och gör att ryggen håller sig i ett rakt läge och att man inte längre kan böja det området (åt något håll). Mellan kotorna lägger man benmassa (ett revben tas ut och mals ner) som växer ihop med resten av ryggraden. Man kan se det som att de opererade kotorna är samman-smälta. Skulle man vid senare operera bort stagen håller sig ryggraden fortfarande i ett rakt läge.

Skoliosopererade lever idag ett bra liv och operationen behöver inte innebära en större begränsning i livet.

Oftast handlar det om små begränsningar som att ha svårt att böja sig eller göra tunga lyft.

En kiropraktor i USA som jag följer på Youtube har själv skolios och undervisar gärna sina patienter och följare.

Skolios vid ryggmärgsbråck

Om man som jag har ryggmärgsbråck undersöks ryggen med tanke på skoliosutveckling. Personer med svag muskulatur i bålen kan behöva stöd-korsett för att hjälpa till att hålla upp ryggen. Skolios kan behöva opereras. Ryggortopeden och neurokirurgen bör samråda om ev. behov av avfjättring av ryggmärgen (lossa den från ryggraden) inför en steloperation.

Vid behov av operation behöver ortopederna ha kunskap om de särskilda risker som finns vid ryggmärgsbråck.

Innan min egen operation vid knappt 22 års ålder hade jag vad jag minns inte så mycket värk i just ryggen, snarare i nacke och axlar p.g.a. att de kämpade hårt för att hålla mig rak.

Men vridningen och krökningen gjorde att höger lunga fick mindre och mindre plats, vilket till slut påverkade andningen.

Det rättade till sig direkt vid operationen, då de 17 bröst- och ländkotorna (12 bröst- och 5 länd-) steloperades. Däremot är det en stor operation, den största som görs (längsta, 15 timmar) och de första dagarna efteråt hade jag ont.

Operationen har gjort att jag inte kan böja på ryggen ("krumma"), t. ex. fram för att inte spilla mat på tröjan om jag sitter mot bordskanten och inte vrida den nämnvärt, t. ex. titta över axeln. Man kan inte heller vrida bara min överkropp.

KÄLLA: Wikipedia, Youtube, expressen.se, habiliteringisverige.se, socialstyrelsen.se, mmcup.se, treatingscoliosis.com

RÖNTGEN, FORTSÄTTNING

Marie Curie

Polska Maria Salomea Skłodowska, 1867-1934, verksam som forskare i Frankrike som Marie Curie, upptäckte 1898 de radioaktiva grundämnena radium och polonium (som förstas fick namn efter hennes ursprung).

1903 fick hon dela Nobelpriset i fysik, bl. a. med sin make, för att ha utarbetat radioaktivitet – strålningsverksamhet – ur uran.

Hon såg också möjligheter till användning och drev på för ett radiumhem för sjukvården.

1911 fick Curie till slut Nobelpriset i kemi för sina upptäckter av radium och polonium.

Strålningsbehandling

Svensken Gösta Forsell (1876-1950) var en av många svenska forskare som var med att utveckla röntgentekniken. Han var också först i världen med att komma på att cancerpatienter kunde behandlas med röntgenstrålning. 1908 grundade Forsell ett röntgeninstitut vid Serafimerlasarettet i Stockholm. 1910 flyttade institutet och blev Radiumhemmet.

Säkrare vård

Mer avancerade tekniker utan röntgenstrålning har utvecklats.

Ultraljud kom på 1950-talet.

Där kan man undersöka många av kroppens vävnader och organ, t. ex. hjärtat, gallblåsan, blodkärlen eller nerverna.

Kan t. ex. användas inför en operation eller behandling, eller för att ta reda på om en behandling har fungerat eller om ett foster mår bra i magen.

Magnetkamera (Magnetisk resonanstomografi, MRT/MRI/MR, ofta felaktigt kallat magnetröntgen) kom på 1980-talet och kan ta bilder av nästan alla organ i kroppen för att upptäcka sjukdomar, se skador och följa upp behandlingar. För att få tydligare bilder används ibland kontrastmedel som du dricker eller får med spruta.

Gammakamera/scintigrafi. Den första gammakameran i Sverige kom på våren 1967. Används mest vid skelett- och sköldkörtelstörningar, t. ex. vid misstanke om hältor, cancer och överaktiv sköldkörtel. Eller för att mäta njurfunktion. Tekniken är mycket känslig, så sjukdomar kan upptäckas tidigt. Radioaktiva ämnen (gammastrålar har sitt ursprung i radium) sprutas in i blodbanan för att fästa sig på det området som ska undersökas. 2014 kom en flyttbar gammakamera.

Fler användningsområden

Säkerhet och brottslighet

På flygplatser, för att titta i väskor och se till att passagerarna inte tar med sig något förbjudet ombord på planet eller in i landet.

Det kan dels gälla vapen, bomber och liknande, men även cigaretter som det inte betalas skatt för, narkotika eller matprodukter som kan slå ut vår egen produktion.

Ibland tar folk förstås med sig saker oavsiktligt (men ansvaret att ha kollat upp vad som gäller ligger alltid på den som checkar in och hämtar ut väskan). Men en del kriminella har riktigt bra metoder för att gömma saker. Därför kan man numera t. ex. röntga en lastbil för att se om något gömts längst in, så man slipper tömma hela lastbilen på innehåll och söka igenom i onödan.

Astronomi

Med hjälp av röntgenteleskop kan man upptäcka stjärnor och galaxer som ligger långt bort.

Konst

Man kan kontrollera att en tavla inte är övermålad, för att säkerställa att den är äkta.

Europas längsta namn på en plats

Världens näst längsta namn på en plats.

Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogoch

Ursprungligen hade staden, eller byn (olika källor anger olika som vanligt) ett kortare, enklare namn att uttala: Llanfairpwllgwyngyll. Den här staden, eller byn på Ynys Mônön utanför Wales nordvästra kust har 58 bokstäver (jag har kontrollräknat).

KÄLLA: curlytales.com, ricksteves.com

VÄTSKOR PÅ FLYG

Bakgrunden till begränsningarna om max 1 eller 2 liter vätska förpackade i 100-milliliters-flaskor, som kom 2006, är att då planerades terrorhandlingar i Storbritannien där flytande sprängämnen skulle användas ombord på flygplan. Sverige och övriga EU-länder gjorde en riskbedömning och kom gemensamt fram till vilka åtgärder som måste vidtas för att hantera riskerna med flytande sprängämnen.

MEN

Medicin (inklusive sprutor) och sjukvårdsartiklar i vätskeform får medföras utan begränsning, d.v.s. du kan ta med det du behöver under resan och din bortavaro. Detta gäller också kylklampar eller motsvarande om du medför medicin som kräver detta.

I säkerhetskontrollen ska du ta upp din medicin i vätskeform och ev. andra vätskor och presentera dem separat från ditt handbagage.

Vätskorna kommer att säkerhetskontrolleras tillsammans med handbagaget och medicinen kan komma att säkerhetskontrolleras med teknisk utrustning avsedd för att säkerhetskontrollera vätskor.

Det kan underlätta hanteringen i säkerhetskontrollen om medicinen medförs i originalförpackningen, men det är inget krav.

Efterfrågas recept måste du inte ha papper, etiketten på förpackningen eller appen 1177 kan hjälpa till med detta.

Reglerna ovan gäller medicin i vätskeform.

Tabletter, pulver, medicin och kosttillskott i fast form omfattas inte av reglerna och behöver därmed inte presenteras separat från ditt handbagage.

KÄLLA: transportstyrelsen.se, Tullverket

Skörbjugg

Skörbjugg är en bristsjukdom som uppstår till följd av för lågt intag av vitamin C, som kroppen inte kan tillverka själv.

Trots att det ofta betraktas som ett glömt, historiskt problem drabbar det fortfarande fattiga delar av världen.

Även i västvärlden har människor drabbats p.g.a. dålig kosthållning.

Historia

Sjukdomen var ett mycket allvarligt problem under européernas upptäcktsresor från 1400-talet, då tillgång till C-vitaminrik föda var begränsad.

Ordet kommer från det nederländska ordet scheurbek – ”sårig mun”.

50% eller mer av sjömännen kunde dö av skörbjugg under en längre expedition.

Den skotske marinläkaren James Lind (1716-1794) kunde 1747 visa att juice från citron botade skörbjugg.

Men först 1795, nästan 50 år senare, blev det obligatoriskt på engelska flottans fartyg.

C-vitaminets betydelse

Vitamin C behövs för att proteinet kollagen, som finns i huden, ska bildas normalt och kollagenfibrerna ska kunna korslänkas till varandra.

C-vitamin omvandlar fett till energi.

C-vitamin underlättar järnupptag.

Så om du behöver få i dig järn via kosten, se till att hjälpa upptaget med C-vitamin.

Riskgrupper

Riskgrupper att utveckla skörbjugg är främst människor med otillräckligt intag av vitamin C, till följd av dålig kosthållning, ätstörningar, alkoholism, narkomani.

Bl. a. ämnesomsättningsjukdomar kan orsaka skörbjugg. Det förekommer också hos kroniskt sjuka personer, personer som är inlagda på sjukhus, människor med psykiska störningar och äldre.

Symptom

Det mest omtalade symptomet på skörbjugg är blödningar i tandkött; som i svåra fall utvecklas till kraftig tandköttsinflammation och tandlossning, som kan omöjliggöra tuggning.

I svåra fall tillkommer också muskelförtvining, extrem trötthet och förstoppning. Innan det gått så långt kan dock huden uppvisa flera symptom. Små lokala blödningar vid hårsäckarna och kroppshår som börjar bilda lockar eller böja sig, är några vanliga, tidiga tecken på C-vitaminbrist. Vid skörbjugg är det också lättare att få blåmärken.

Jämfört med andra djur

Att människan alls behöver tillföras C-vitamin med kosten kan betraktas som en ärftlig defekt som drabbat hela arten. De flesta andra däggdjur kan själva producera sitt C-vitamin, men hos människan har genen för ett av de enzymer som sköter om denna produktion drabbats av en förändring.

Att ta bort grönsaker och frukt ur kosten är alltså farligt. Men självklart är för mycket C-vitamin också farligt.

Dagsbehovet av C-vitamin finns i:

En stor apelsin eller 1/3 paprika eller
4 st. brysselkål

Värk och skador

Änkestöt/kärringstöt

När man slår i armbågen precis innanför (om man har handflatorna uppåt) själva benet så det gör ont och blir som "sockerdricka" i fingrarna påverkas en nerv som heter ulnaris nervus.

Ulna är armbågsbenet, d.v.s. underarmens inre ben om man har handflatorna uppåt.

Vid ett hårdare slag kan en permanent känslighet i nerven uppstå (som hos mig efter ett fall med islagen armbåge för cirka 20 år sedan).

Ischias

Ischiasnerven (på latin nervus ischiadicus) är kroppens tjockaste nerv, tjock som ett lillfinger. Den löper ut från ryggmärgen i nedre delen av ryggen, vid kotorna L4–S3 och går genom nedre delen av kroppen via lårets baksida ner till foten. Den sköter nervförbindelserna för nästan hela benets hud, musklerna på lårets baksida, underbenet och foten.

Ischiassmärta uppstår då nerven blir irriterad. Smärtan känns i ländryggen och ned bakom låret, den strålar ut och går ner under knäet.

Vid diskbräck kan ischiasnervens rot bli hoptryckt och ger då smärtekänslor ute i kroppen som kallas ischias.

Men även inflammation eller irritation i ischiasnerven kan göra att symptomen uppstår.

En klämd nerv från en diskskiva kan vara en orsak till ischias, men det finns också andra:

Tumörer, en irritation av nerven från intilliggande ben, inre blödningar, problem med muskler, skador, infektioner i eller runt ländryggen, graviditet

Musarm

Musarm är inte en enskild skada utan ett samlingsnamn på smärt-syndrom i armen som beror på onaturlig belastning av armens och handens muskler, senor, leder och nerver och kan drabba fler än bara datoranvändare. Smärtan kan uppträda på flera olika ställen som t. ex. i axlar, armar och händer och behöver inte enbart uppträda som direkt smärta utan även som t. ex. stelhet och domningar. Många kan, om problemet handläggs rätt, bli fria från sina besvär.

Tennisarmbåge

Vid tennisarmbåge gör det ont i muskelfästena på armbågens utsida.

Oftast beror det på att man har överansträngt eller skadat muskelfästena vid armbågen.

Det kan hända om man gör ensidiga, upprepade rörelser, t. ex. skalar en stor mängd potatis, sågar, spikar eller spelar tennis. Besvären brukar komma sakta under en längre tid. Men den kan komma plötsligt, t. ex. om man har överansträngt sig genom ensidigt arbete.

Symtomen är att man har ont i armbågen och känner sig svagare i handen än man brukar. Det kan t. ex. märkas när man ska greppa något med stort grepp, som ett mjölkpaket, man har ont även när man vilar. Det kan t. ex. göra ont på natten om man ligger så att det blir ett tryck mot armbågens utsida. Det är svårt att räta ut armen på morgonen om man sover med armen böjd. Det gör ont när man vrider underarmen, t. ex. när man ska vrida om en kran, skruva med skruvmejsel eller vrida om en trög nyckel.

Löparknä

Det värker i senan som löper längs utsidan av knäleden, en smärta som kan stråla både uppåt och nedåt.

Man lörtränar förmodligen mycket (eller cyklar/åker skidor) och har kanske just börjat träna mer än vad kroppen är van vid.

Löper man mycket i backar ökar också risken för att få löparknä.

Det gör ont först efter att man har sprungit en stund och den upplevs som mer intensiv ju längre man springer. När man vilar försvinner smärtan, men återkommer när man börjar springa igen.

Hopparknä

Precis som löparknä är hopparknä en belastningsskada.

Det gör ont på framsidan under knät, d.v.s. på senan mellan knäskålen och fästet på underbenet. När man trycker på själva senan gör det rejält ont. Man får mer ont när man går ner för trappor, när man sätter sig på huk, eller när man börjar röra sig efter stillasittande.

Skadan uppstår ofta när man har gjort ett hopp, en landning, eller ett lyft. Det finns olika grader av hopparknä; från att man känner smärta efter träning men kan fortsätta träna på nästa pass, till att senan gått av helt.

Golfarm

Skador i armbågen vid golf är så vanligt förekommande att inflammation i armbågens senfäste ofta kallas för golfarm. Den normala svingen innebär många ensidiga rörelser med tyngden av ett klubbhuvud långt från kroppen, tyngden ger en stor påverkan på handleden och framförallt armbågen.

KÄLLA: doktor.se, skadekompassen.se, rehaboteket.se

De kungliga slotten

KÄLLA: kungahuset.se, Wikipedia

KUNGLIGA SLOTTET

Stockholms slott, officiellt Kungliga slottet, har funnits på samma plats vid Norrström på nordöstra Stadsolmen i Stockholm sedan senare hälften av 1200-talet. Dess första århundradens historia tillhör den medeltida slottsanläggningen Tre Kronor (som jag försökte skriva om förut, men inte hittade så mycket information om).

I modern tid avser Kungliga slottet byggnaden som heter så och som ligger i stadsdelen Gamla stan i Stockholm.

Slottet är den svenske monarkens officiella residens och på denna plats har befästningar legat sedan medeltiden.

Den nuvarande slottsbyggnaden är ritad av Nicodemus Tessin d.y. och byggdes på platsen efter att det gamla slottet Tre Kronor hade totalförstörts i en brand den 7 maj 1697.

P.g.a. det Stora nordiska kriget, som inleddes av Sachsen-Polen, Danmark och Ryssland år 1700 och tog oerhörda svenska resurser i anspråk, avstannade byggandet helt 1709 och återupptogs först 1727 – 6 år efter krigets slut. Då Tessin avled 1728 färdigställdes slottet under ledning av Carl Hårleman, som ritade många av slottets ursprungliga rokokointeriörer.

Slottet kunde inte tas i bruk förrän 1754, då kung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika flyttade in, men en del invändiga arbeten pågick fortfarande ända fram till 1770-talet.

Efter att det nya slottet färdigställdes har inga större ombyggnader av anläggningen företagits, bortsett från en rad anpassningar, nya inredningar, moderniseringar och ommöbleringar för olika regenter och deras familjer samt fasadernas färgsättning och tillkomsten av slottets olika muséer.

Exteriört omges slottet som utgör kvarteret Tre Kronor av Lejonbacken och Norrbro i norr, Logården och Skeppsbron i öster, Slottsbacken och Storkyrkan i söder, samt yttre borggården och Högvaktsterrassen i nordväst.

2009 omfattade slottet interiört 1 430 rum, varav 660 med fönster. Förutom de kungliga bostadsvåningarna rymmer slottet representations- och festvåningar av olika slag, däribland Festvåningen, Stora gästvåningen och Bernadottevåningen.

I slottet ligger också Rikssalen, Slottskyrkan, Skattkammaren med riksregalierna och Museum Tre Kronor med källarvalv från den gamla borgen. I den nordöstra flygeln, den s. k. Biblioteksflygeln finns idag Bernadottebiblioteket.

I Kansliflygeln finns Slottsarkivet.

Kungliga Hovstaterna har sina lokaler i slottet, som utgör arbetsplats för cirka 200 fast anställda.

Högvakten har bevakat slottet och kungafamiljen sedan 1523. Slottet är 42 000 m² stort.

DROTTNINGHOLMS SLOTT

Ligger på Lovön i Mälaren, i Ekerö kommun väster om Stockholm.

Kung Carl XVI Gustaf och drottning Silvia har sedan 1981 sin officiella bostad i slottets södra länga.

Slottet fick sitt namn redan 1579, under Johan III:s tid. Han lät här bygga ett stenhus åt sin drottning Katarina (Jagellonica). På initiativ av drottning Hedvig Eleonora planerades och byggdes det nuvarande slottet 1662-1750 (cirka) som ett lustslott efter ritningar av arkitekterna Nicodemus Tessin d.ä., Nicodemus Tessin d.y. och Carl Hårleman.

1777 köpte staten Drottningholms-egendomen av drottning Lovisa Ulrika och den har sedan dess varit i dess ägo.

Efter köpet fick Gustav III användanderätten till Drottningholm, vilket kungafamiljen haft sedan dess.

Slottet och slottsparken har genom tiderna förändrats och de regenter som bott där har satt sin prägel allt efter växlande stil- och modeströmningar.

Drottningholms slott räknas till den svenska stormaktstidens förnämsta slottsbyggnader och är Sveriges bäst bevarade kungliga slott.

På slottsområdet finns förutom slottet flera byggnader och områden, som Drottningholms slottsteater.

Den engelska parken och slottsbyggnaden är till stora delar öppna för

besökare, men vissa delar är avspärrade för allmänheten eftersom de används av kungafamiljen.

Blev 1991 Sveriges första världsarv.

Slottet samt flera av byggnaderna i slottsträdgården och några på malmen är även ett statligt byggnadsminne.

GRIPSHOLMS SLOTT

Ligger vid Mälaren, strax utanför Mariefreds gamla stadskärna i Strängnäs kommun.

Till slottsområdet hör, förutom själva slottsbyggnaden, även bl. a. Gripsholms kungsladugård och en hjorthage.

Gripsholms slott inrymmer Statens porträttsamling med över 5 000 verk, med exempel på porträttkonstens förändringar från 1500-talet och fram till nutid. Samlingen grundades 1820. Sedan 1860-talet har Nationalmuseum ansvar för porträttsamlingen.

På slottet finns också ett uppstoppat lejon även kallat "Legenden Leo" som har underhållit besökare sedan 1700-talet.

KINA SLOTT

Kungligt lustslott i Drottningholms slottspark. Slottet är ett världsarv.

Nuvarande slott byggdes 1763-1769 efter ritningar av Carl Fredrik Adelcrantz.

ULRIKSDALS SLOTT

Ingår i Kungliga Nationalstadsparken vid Edsviken i Solna kommun, Stockholms län. Slottet byggdes cirka 1638-1645 för Jakob De la Gardie med Hans Jacob Kristler som arkitekt och byggmästare.

Det döptes ursprungligen till Jacobsdal men fick senare sitt nuvarande namn efter Karl XI:s son Ulrik.

Den nuvarande exteriören gestaltades av Nicodemus Tessin d. ä. under 1600-talets slut och fullbordades av Carl Hårleman under mitten av 1700-talet. En del av inredningarna av Fredrik Wilhelm Scholander, gjorda i mitten på 1800-talet tillsammans med kung Karl XV, är bevarade och har av Nationalmuseum återställts med ursprunglig möblering.

Från 1900-talet finns inredningar av arkitekt Sigge Cronstedt för Gustaf VI Adolf och drottning Louise med möbler av Carl Malmsten.

Anläggningen disponeras idag av det svenska kungahuset.

Sedan 1935 ett statligt byggnadsminne. Förutom slottet finns flera byggnader, bl. a. Ulriksdals slottsteater (Confidencen), Ulriksdals slottskapell, Ulriksdals Wårdshus och Orangerimuseet, ett skulpturmuseum i slottets gamla orangeri.

Sedan 1986 öppet för allmänheten juni-augusti med guidad visning.

ROSERSBERGS SLOTT

Ligger utanför Rosersberg i Sigtuna kommun i Uppland.

STRÖMSHOLMS SLOTT

Ligger i Strömsholm, 2 mil sydväst om Västerås, i Kolbäcks socken i Hallstahammars kommun.

Anläggningen ingår i Ekomuseum Bergslagen.

TULLGARN SLOTT

Ligger vid Tullgarnsviken i Hölö socken, söder om Södertälje i Södermanland. Platsen har anor från 1200-talet. En första slottsliknande anläggning, Stureborgen, byggdes i slutet av 1500-talet. Nuvarande slott byggdes genom Magnus Julius de la Gardies initiativ och stod klart 1727. Slottet och flera av byggnaderna på området är sedan 1935 ett statligt byggnadsminne.

Slottet är öppet för allmänheten i samband med guidade visningar.

GUSTAV III:S PAVILJONG

En av byggnaderna i Hagaparken i Solna kommun.

Med "Hagas lilla slott" skapade Gustav III ett exklusivt, varaktigt hem som kungen ofta utnyttjade.

Lilla slottet byggdes 1787-1792 med Olof Tempelman som arkitekt och blev för Gustav III en plats att dra sig tillbaka till under oroliga tider.

Byggnaden är sedan 1934 ett statligt byggnadsminne.

ROSENDALS SLOTT

Ligger på Djurgården i Stockholm och fungerade ursprungligen som kung Karl XIV Johans lustslott.

Huset byggdes 1823-1826 efter ritningar av arkitekt Fredrik Blom. Det enda slott som Karl XIV Johan lät bygga för egen räkning. Var på hans tid inte avsett som bostad för den kungliga familjen utan nyttjades uteslutande för representation ofta i samband med militära tillställningar vid Kungliga borgen på Ladugårdsgärdet.

Museum sedan 1913 och statligt byggnadsminne sedan 1935.

Utöver slottet är flera byggnader på slottsområdet blåmärkta av Stads-
muséet i Stockholm, bland dem Drottningens paviljong, Vaktstugan, Rosendals iskällare och Rosendals stall.

Blåmärkning är den högsta klassen och innebär ”att bebyggelsen bedöms ha synnerligen höga kulturhistoriska värden”.

HAGA SLOTT

Tidigare kallat Drottningens paviljong – byggdes 1802–1805 i Hagaparken, Solna socken, Stockholms län, för Gustav IV Adolf av arkitekt Carl Christoffer Gjörwell d.y.

Byggnaden är statligt byggnadsminne.

Sedan 2010 är slottet bostad för kronprinsessparet.

Huvudbyggnaden har en bostadsyta på 1 550 kvadratmeter. Ligger i Kungliga Nationalstadsparken.

H.M. KONUNGENS HOV-STALL

Kungliga hovstaternas hovstall, ligger sedan 1884 i Hovstallet på Östermalm i Stockholm.

Hovstallet ansvarar för kungahusets hästar och fordon och anordnar även guidade visningar av vagnar, stall och seldon.

SOLLIDENS SLOTT

Solliden är en slottsliknande villa på Öland. Den är svenska kungafamiljens sommarbostad och kung Carl XVI Gustafs privata egendom.

Solliden ligger i Räpplinge socken, nära Borgholms slottsruin och villan stod färdig 1906.

STENHAMMARS SLOTT

Ligger i Flens socken och kommun, Södermanland.

Huvudbyggnaden består av en stenlänga i 2 våningar med flera torn och uppfördes 1658 troligen efter ritningar av Jean de la Vallée och fick sitt nuvarande utseende på 1800-talets mitt genom arkitekt Abraham Nyström.

Godset omfattar 2 000 hektar mark, varav 1 200 hektar består av skog.

Godset ägs av staten och arrenderas av H.M. Konungen. I dag bedrivs modernt jord- och skogsbruk på egendomen. Sedan 2005 har man en omfattande djurhållning med ekologiska förtecken och avelstjurar av raserna Simmental och Angus. Inga officiella visningar av egendomen.

Kända icke kungliga slott i Sverige

Örebro slott

Ligger på en holme i Svartån i Örebro, Närke. Det byggdes ursprungligen som en försvarsborg, sannolikt i mitten av 1300-talet.

Byggherre var troligen kung Magnus Eriksson.

Under Hertig Karls tid byggdes borgen om till ett renässansslott.

Det hade redan då till stor del förlorat sin roll som försvarsanläggning.

Ytterligare ombyggnationer har ägt rum genom årens lopp.

Den senaste större exteriöra förändringen ägde rum i slutet av 1800-talet, slottet har stått tomt sedan 1798 då det byggdes i en historieromantisk stil.

En rad viktiga riksdagar och möten har ägt rum på slottet.

Sedan 1764 fungerar det som residens för landshövdingen i Örebro län, som därmed även är Ståthållare på Örebro slott och då ingår i de Icke tjänstgörande hovstaterna vid Kungliga hovet.

Statligt byggnadsminne sedan 1935.

Gävle slott

Ligger på södra sidan om Gavleån, vid Slottstorget i Gävle i Gästrikland. Det är idag residens för landshövdingen i Gävleborgs län, som där-

med även är ståthållare på slottet och då ingår i de Icke tjänstgörande hovstaterna vid Kungliga hovet.

Uppsala slott

Slottet har ett dominerande läge högt uppe på Kasåsen och syns på långt håll för den som närmar sig staden.

Slottet är idag byggnadsminne.

På slottet inträffade bl. a. Sturemorden, beslutet om att Sverige skulle delta i 30-åriga kriget fattades här, drottning Kristina abdikerade här 1654 och många av Sveriges forntida kungar och drottningar föddes levde här.

Även residens för Landshövdingen i Uppsala län, som därmed även är Ståthållare på Uppsala slott och då ingår i de Icke tjänstgörande hovstaterna vid Kungliga hovet

Linköpings slott

Ligger intill Domkyrkan i centrala delarna av staden.

Slottet började byggas redan på 1100-talet och är idag den äldsta icke kyrkliga byggnaden i Sverige som fortfarande är bebodd. Slottet är sedan 1795 residens för landshövdingen i Östergötlands län.

Som ett led i att göra slottsmiljön tillgänglig har Länsstyrelsen tagit fram 10 filmavsnitt där besökaren får följa med en guide som presenterar interiörerna och levandegör byggnadens historia.

Bjärka-Säby gamla slott

Ligger i Bjärka-Säby, Vists socken, Hanekinds härad 2 mil sydost om Linköping i Östergötland, vid Stora Rängens nordöstra strand.

Slottsbyggnad

Består av en huvudbyggnad från 1630-talet byggd i gråsten samt 2 flygelbyggnader från början av 1700-talet byggda i panelat trä.

Huvudbyggnaden har 3 våningar (inklusive möblerad vindsvåning) och är täckt med sadeltak.

Flygelbyggnaderna har endast en våning och säteritak.

Sydöstra flygelbyggnaden inreddes till bostad och används så fortfarande.

Exteriören är fortfarande i 1600-talsstil men interiören är helt omgestaltad. Man kan hyra gamla slottet för festtillfällen, t. ex. bröllop.

Bjärka-Säby nya slott

Slottsbyggnad

Bjärka-Säby nya slott i prunkande barockstil med säteritak, i ett östgötskt lövängslandskap öster om Stora Rängen, 250 meter nordöst om gamla slottet.

Interiören har däremot karaktär av sent 1700-tal.

Slottet ägs av den frikyrkliga Sionförsamlingen (pingstkyrkan) i Linköping och fungerar som kurs-, konferens-, församlings- och retreatgård.

Slottet är tillgängligt för besök och visningar anordnas.

Ett sommaröppet café för allmänheten finns i slottet.

Bjärka-Säby slottskapell

I östra flygeln inreddes 1878 ett slottskapell. Det rektangulära rummet med kor i norr invigdes till gudstjänstlokal 1884.

Kapellet är byggt i en enkel nyklassicistisk stil med stora rundbågiga fönster och plant tak med dekorativa målningar. Altartavlan visar Kristus som förlossare. I taket åskådliggörs den första nattvarden och korsbärandet.

Predikstolen står till vänster i koret.

Slottspark

Kring slottet finns ett herrgårdspräglat landskap.

Den stora mängden gamla ekar gör att här finns en mycket rik flora och fauna.

Forskning har här bedrivits på därgräsfjärilen och läderbaggen.

I kapellet och i själva slottet var jag på bröllop 1998.

Bäckaskog slott

Mellan 2 glittrande sjöar, i Fjälkinge 18 kilometer öster om Kristianstad, ligger Bäckaskog slott.

Ett kloster byggdes här på 1200-talet, 1640 byggdes klostret om till slott.

Idag finns moderna hotellrum, restaurang, festvåning och konferenslokaler i den historiska miljön.

Stor slottspark som sträcker sig ner till vattnet och trevliga vandringsområden finns i närheten.

Riksarkivet

Fränsta, Medelpad

Riksarkivets digitiseringscentrum för kulturarvsmaterial

Göteborg

Västra Götalands län

Härnösand

Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län

Landsarkivet* – till ytan det största – finns i den byggnad som kanske är mest känd som Vanförestalten.

I en vanlig kontorslokal på Majorsgränd finns Arkivcentrum Nord

Lund, Skåne

Blekinge, Hallands och Skåne län

Ramsele, Sollefteå kommun

Nationellt arkivmaterial

Stockholm

Nationellt arkivmaterial

Slottsarkivet

Täby i norra Stockholm

(Arninge-Krigsarkivet)

Nationellt arkivmaterial

Uppsala

Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län

Vadstena

Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län

Sedan 1899 i Vadstena slott.

Arkivet är Sveriges äldsta i sitt slag.

Ett 30-tal anställda.

Visby

Gotlands län

Östersund

Jämtlands län

Arkivinstitutioner med statligt arkivmaterial

Malmö Stadsarkiv,
Stockholms stadsarkiv

Arkivenheten Region Värmland

Förvarar statligt material på uppdrag av Riksarkivet.

LDB

Vid Riksarkivet i Luleå (men fysiskt i Skapa företagsby i Sävast mellan Luleå och Boden) fanns i början av 2000-talet en avdelning i samarbete med Luleå tekniska universitet, LDB, Långsiktigt Digitalt Bevarande.

Avdelningen blev senare en del av universitetet. Men senaste uppgifterna jag hittar är från 2007.

Så här beskriver en av de som var med i enhetens barndom:
”Riksarkivet har åtminstone de senaste 100 åren definierat hur de

vill att arkivering på papper ska gå till. LDB var ett försök att definiera samma sak för data som skapas digitalt, vilket ju är i stort sett allt, så det går att läsa och förstå i framtiden också.”

Landsarkiv

Landsarkivet i Göteborg.
Västra Götalands län, inrättat 1911

Landsarkivet i Härnösand.
Gävleborgs, Västernorrlands,
Västerbottens och Norrbottens län-
Inrättat 1935

Landsarkivet i Lund.
Blekinge, Hallands och Skåne län
utom Malmö
Inrättat 1903

Landsarkivet i Uppsala.
Uppsala, Södermanlands, Örebro,
Västmanlands och Dalarnas län
Inrättat 1903

Landsarkivet i Vadstena.
Östergötlands, Jönköpings,
Kronobergs och Kalmar län
Inrättat 1899

Landsarkivet i Visby.
Gotlands län
Inrättat 1905

Landsarkivet i Östersund.
Jämtlands län
Inrättat 1930

Landsarkivet i Härnösand har även
inskrivningsmyndigheternas arkiv
från hela Sverige.

Landsarkiven upphör

I Riksarkivets omorganisation 2020 upphörde landsarkiven finnas som egna organisatoriska enheter och titeln landsarkivarie upphörde.

Landsarkiven i Göteborg och Lund bildade då enheten Göteborg-Lund-Härnösand och Östersund bildade enheten Härnösand-Östersund Uppsala och Vadstena bildade enheten Vadstena-Uppsala

Riksarkivet Marieberg och Landsarkivet i Visby bildade enheten Marieberg-Visby

Andra arkiv som fullgör landsarkivens uppgifter

Malmö stadsarkiv

Malmö kommun

Stockholms stadsarkiv

Stockholms län

Värmlandsarkiv i Karlstad

Värmlands län

*I Öbackabrus nr 8 (december 2012) finns en artikel om Landsarkivet i Härnösand

KÄLLA: riksarkivet.se, ltu.se, Wikipedia

Väderstreck

Ett väderstreck betecknar en riktning rakt liggande.

Beroende på önskad noggrannhet delas horisonten in i 4, 8, 16, 32 eller 360 delar.

När ännu större precision behövs, t. ex. vid precisionsnavigering, anger man vinkeln mätt från nordriktningen mot höger. Så är t. ex. ost 90 grader, syd 180 grader och väst 270 grader. Norr kan anges antingen som 0 eller 360 grader.

Väderstreckens delning

Kardinalstrecken

Kardinalstrecken, de 4 huvudsakliga väderstrecken, är: norr, söder, öster och väster (nord, syd, öst, väst).

De 2 första anger riktningarna mot respektive från nordpolen och sydpolen. De två senare definieras som vinkelräta mot de två första; öster är riktningen 90 grader till höger om norr och väster är den 90 grader till vänster om norr.

Interkardinalstrecken

När man önskar större precision vid angivning av riktning använder man förutom de 4 kardinalstrecken också mellanriktningarna – interkardinalstrecken – nordost, sydost, sydväst och nordväst.

Mellan de 8 nämnda väderstrecken finns väderstrecken nordnordost, ostnordost, ostsydost, sydsydost,

sydsydväst, västsydväst, västnordväst och nordnordväst. Mellan de nämnda 16 väderstrecken finns ytterligare en indelning: nord till ost, nordost till nord, nordost till ost, ost till nord, ost till syd, sydost till ost, sydost till syd, syd till ost, syd till väst, sydväst till syd, sydväst till väst, väst till syd, väst till nord, nordväst till väst, nordväst till nord och nord till väst. Man har då 32 kompas-streck, även kallade streck.

Bestäm väderstreck

Med solens hjälp

Du kan göra en grov uppskattning av väderstrecken om du vet i vilket väderstreck solen står vid olika tidpunkter på dygnet.

På vintern står solen hos oss i öster klockan 6 (under sommartid kl. 7), i söder klockan 12 (sommartid kl. 13) och i väster klockan 18 (sommartid kl. 19).

Klockan kan användas för att få reda på nordriktningen.

Dela klockslaget (24 timmars indelning) med 2. Rikta det klockslaget mot solen.

Då pekar urtavlans övre kant (klockan 12) mot norr.

Exempel: klockan visar 20.

Dela alltså 20 med 2.

Då klockan 10 riktas mot solen pekar klockan 12 mot norr.

Under sommartid tar man bort en timme från klockslaget, så att det motsvarar normalt看, d.v.s. vintertid. (I räkneexemplet ovan är klockan under sommartid alltså $21(21/2=10.5)$, som riktas mot solen för större exakthet i nordangivelsen.

KÄLLA: Wikipedia, utinaturen.fi, skogeniskolan.se

Med tecken i naturen

Myrstackens mera långsluttande sida är i söder; myrorna bygger sina stackar på södra sidan om större stenar eftersom de tycker om sol och värme.

Ett ensamt stående träd har flest grenar åt det håll det är ljusast, oftast på sydsidan.

Grenarna är även tjockare och yvigare jämfört med de andra grenarna på stammen.

De lutar mer än grenarna mot norr för att fånga in mer ljus.

Björkens vita näver går lägre ner på södra sidan av stammen.

Mossa på stenar och stubbar växer helst i skugga, oftast mot norr.

Lavar brukar växa på sydsidan av granar och stora stenar.

På våren smälter snön först fläckvis från sydsluttningarna.

På norra sidan av stenar och träd växer mera mossa och högre upp.

Himlens starkast lysande stjärna, Polstjärnan, står alltid i norr.

PAPPER OCH STYGN

